

Yttrande över Ett investeringsprogram för kultur (SOU 2026:31)

Folkbildningsrådet har fått möjligheten att lämna synpunkter på Ett investeringsprogram för kultur (SOU 2026:31). Folkbildningsrådets yttrande avgränsas till resonemang och förslag som har betydelse för folkbildningen.

Sammanfattning

- Folkbildningsrådet konstaterar att folkbildningens roll i kulturlivet inte har analyserats i betänkandet, trots att en betydande del av folkbildningens verksamhet innehållsmässigt utgör sådan kulturverksamhet som utredningen vill främja, och trots att folkbildningen är Sveriges största kulturarena och den enda kulturinfrastruktur som finns i samtliga av landets kommuner.
- Det är i flera avseenden oklart hur regelverket ska tillämpas på organisationer som, liksom studieförbund och folkhögskolor, har ett bredare ändamål än enbart kultur. Folkbildningsrådet vill understryka att folkbildningens kulturverksamhet måste omfattas av förslagen om dessa genomförs.
- Den föreslagna möjligheten att ansöka om godkännande för en avgränsad verksamhetsgren bör göras tillgänglig även för stiftelser, ideella föreningar och registrerade trossamfund, inte enbart för offentliga aktörer.
- Folkbildningsrådet ser en risk att förslagen, som de nu är utformade, i praktiken gynnar redan etablerade institutioner i storstadsregioner, på bekostnad av den lokala och deltagarbaserade kulturverksamhet som bedrivs inom folkbildningen i hela landet. Detta bör beaktas särskilt i utformningen av matchad gräsrotsfinansiering.

Folkbildningsrådets ställningstaganden

Övergripande synpunkter

En bärande del i kulturpolitiken är sedan 1974 det nära samband som finns mellan det ideella kulturlivet, civilsamhället och folkbildningens aktörer. Folkbildningens aktörer – studieförbund och folkhögskolor – utgör en väsentlig del av det civila samhällets kulturliv i antal deltagare, i antal kulturarrangemang och vad gäller kulturutbildningar som årligen genomförs runt om i landet.

Studieförbund och folkhögskolor är viktiga motorer för det svenska kulturlivet. Studieförbunden hade 186 200 cirkeldeltagare i över 52 500 estetiska studiecirklar (50 procent av alla deltagare och 57 procent av alla studiecirklar) 2025 och genomförde 112 400 kulturprogram med 6,5 miljoner besökare. Folkhögskolornas breda kulturutbud omfattar långa och korta estetiska kurser med sammanlagt nästan 25 000 deltagare 2025. Därtill genomförde skolorna 3 850 kulturprogram som nådde 150 000 personer samma år.

Folkbildningen utgör dessutom den mest heltäckande kulturinfrastrukturen i landets kommuner. Anslaget till folkbildningen når ut till alla kommuner och studieförbunden är tillsammans med föreningslivet och folkbiblioteken i många kommuner de viktigaste kulturarrangörerna.

Att en utredning om breddad kulturfinansiering inte förhåller sig till denna aktör är därför en påtaglig brist. Folkbildningen omnämns endast i förbigående i betänkandet, i samband med en uppräknings av civilsamhällessfärens aktörer i kapitel 3 och förekommer inte i konsekvensanalysen.

Folkbildningsrådet menar att detta medför att stora delar av kulturlivets förutsättningar inte blivit tillräckligt belysta, och att stora delar därmed riskerar att hamna vid sidan av det avsedda investeringsprogrammet trots att en stor del av dess verksamhet innehållsmässigt är sådan kulturverksamhet som utredningen vill uppmuntra gåvor till.

2. Omfattas folkbildningens kulturverksamhet?

Utredningen föreslår att kultur läggs till som eget ändamål vid sidan av social hjälpverksamhet och vetenskaplig forskning i 67 kap. 24–24 a §§ IL och 6 § gåvomottagarlagen. Kulturbegreppet ska tolkas brett (som i 7 kap. 4 § IL) och omfatta bland annat konst, litteratur, hantverk, slöjd, film, dataspel, musik, teater, dans och körsång – verksamhetsformer som är centrala i studieförbundens studiecirklar och folkhögskolornas estetiska kurser.

Allmännyttig verksamhet är sådan av samhälleligt värde som inte drivs i vinstsyfte, vilket stämmer väl in på folkbildningens verksamhet.

Innehållsmässigt ryms alltså en stor del av folkbildningens kulturverksamhet inom det föreslagna ändamålet.

Godkännande som gåvomottagare enligt föreslagna 6 § förutsätter två fristående prövningar. Den första är att organisationen är inskränkt skattskyldig enligt 7 kap. 3 § IL, vilket i sin tur kräver att organisationens samlade verksamhet – enligt 7 kap. 5 § IL – uteslutande eller så gott som uteslutande främjar något av de allmännyttiga ändamål som räknas upp i 7 kap. 4 § IL. För studieförbund och folkhögskolor är denna prövning normalt redan uppfylld, då dessa oftast är inskränkt skattskyldiga på grund av ändamålet utbildning.

Den andra prövningen är kulturspecifik: enligt föreslagna 6 § 2 krävs att organisationen antingen har kultur som ändamål eller helt eller delvis bedriver kulturfrämjande verksamhet. Denna del av kravet är avsedd att kunna uppfyllas av organisationer vars huvudsakliga allmännyttiga ändamål är ett annat än kultur, så länge kulturverksamheten utgör en del av den samlade verksamheten. Detta stöds även av tidigare förarbeten (prop. 2018/19:92), där det inte krävs att den inskränkta skattskyldigheten grundas just på det ändamål gåvan avser.

Folkbildningsrådet utgår från att dessa två prövningar är fristående från varandra, det vill säga att den grund på vilken en organisation är inskränkt skattskyldig enligt 7 kap. 3–4 §§ IL inte behöver vara just kultur för att organisationen ska kunna godkännas som gåvomottagare för kulturgåvor, under förutsättning att den även uppfyller det kulturspecifika kravet i 6 § 2. Detta bör dock bekräftas uttryckligen i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Många studieförbund och folkhögskolor bedriver även skattepliktig näringsverksamhet (restaurang, café, konferens), ibland via dotterbolag. Det

är oklart hur denna blandade skattskyldighet påverkar möjligheten att godkännas som gåvomottagare. Det bör förtydligas i det fortsatta beredningsarbetet att blandad skattskyldighet inte bör diskvalificeras i detta avseende.

3. Risk för att folkhögskolor behandlas olika

Sveriges 152 folkhögskolor är en viktig aktör i det svenska kulturlivet. På många orter runt om i landet fungerar folkhögskolan som ett lokalt kulturnav, där kulturprogram varvas med korta estetiska kurser, yrkesutbildningar och långa särskilda kurser inom exempelvis konst, musik och teater. År 2025 var det cirka 150 000 deltagare i folkhögskolornas kulturprogram. Enligt folkhögskolornas gemensamma kurskatalog arrangeras cirka 850 estetiska kurser runt om i landet.

I mindre samhällen utgör folkhögskolan och studieförbunden inte sällan den enda kulturella mötesplatsen på orten. Utanför storstäderna är folkhögskolorna dessutom en viktig arbetsgivare för yrkesverksamma kulturutövare – de estetiska profilkurserna sysselsätter mer än 700 lärare, varav många samtidigt är praktiserande konstnärer.

Av de 152 folkhögskolorna drivs 110 av föreningar, folkrörelser och stiftelser. De övriga 42 drivs av regioner. Att folkhögskolor har olika driftsformer bör inte leda till att de ges olika förutsättningar att godkännas som gåvomottagare om de i övrigt har likvärdig verksamhet.

Utredningens förslag till ny 6 a § gåvomottagarlagen öppnar för att statliga myndigheter, regioner, kommuner, kommunalförbund och offentligt ägda bolag som bedriver "för allmänheten öppen kulturverksamhet som motsvarar allmännyttig verksamhet" ska kunna godkännas som gåvomottagare, exemplifierat med museer och scenkonstinstitutioner. Det anges dock att det "inte är tillräckligt att den sökande enbart främjar kulturverksamhet genom exempelvis fördelning av bidrag eller stipendier".

Det är oklart om en regiondriven folkhögskolas ordinarie kulturkurser räknas som "för allmänheten öppen kulturverksamhet" enligt föreslagna 6 a §, eftersom de riktar sig till antagna deltagare snarare än en bred allmänhet. En tydligt publik verksamhet – exempelvis en konsthall eller scen öppen för besökare – förefaller ha bättre förutsättningar att uppfylla kravet.

Detta riskerar att skapa en omotiverad skillnad mellan i övrigt likartad verksamhet: en rörelsedriven folkhögskola kan potentiellt godkännas enligt 6 § eftersom den helt eller delvis bedriver kulturfrämjande verksamhet, medan motsvarande estetiska utbildning vid en offentligt driven folkhögskola riskerar att falla utanför 6 a § på grund av att den riktar sig till antagna deltagare snarare än allmänheten. Folkbildningsrådet anser att det bör förtydligas att deltagarriktad kulturutbildning vid offentligt drivna folkhögskolor ska anses utgöra sådan öppen kulturverksamhet som avses i 6 a §.

De föreslagna 6 a och 9 a §§ gåvomottagarlagen låter en sökande med flera kulturverksamheter ansöka om godkännande för var och en separat – men denna möjlighet gäller enligt förslaget bara offentliga aktörer enligt 6 a §, inte stiftelser, ideella föreningar och trossamfund enligt 6 §. Det innebär att en region kan söka godkännande enbart för en folkhögskolas publika kulturdel, medan studieförbund och rörelsedrivna folkhögskolor måste uppfylla kraven för hela sin verksamhet.

Folkbildningsrådet noterar att konstruktionen med avgränsad verksamhetsgren i 9 a § motiveras av att offentliga aktörer som regioner och kommuner bedriver mycket annan verksamhet vid sidan av kultur, vilket gör en avgränsning nödvändig för att godkännandet ska bli meningsfullt. För stiftelser, ideella föreningar och trossamfund gäller i stället att hela organisationen prövas, vilket i normalfallet är en enklare ordning. Samtidigt finns det civilsamhällesorganisationer – inte minst inom folkbildningen – som bedriver flera sinsemellan mycket olika verksamhetsgrenar (t.ex. både utbildning och kultur) och där en möjlighet att avgränsa godkännandet till just kulturverksamhetsgrenen skulle underlätta redovisning, gåvoinsamling och kontroll av att gåvorna används för avsett ändamål. Folkbildningsrådet föreslår att det i det fortsatta arbetet övervägs om en sådan möjlighet till avgränsning bör göras möjlig även för denna kategori av sökande, av praktiska snarare än rättsliga skäl.

4. Matchningssystemen

Folkbildningsrådet avstår från att lämna en fördjupad bedömning av de föreslagna matchningssystemen, men vill ändå notera följande. Det semiautomatiska system som föreslås, med statlig förstärkning av gåvor i spannet 1–10 miljoner kronor, är dimensionerat för stora donatorer och

stiftelser och ligger långt från folkbildningens och den ideella kulturens vanliga finansieringslogik med breda, mindre bidrag och statsbidrag som huvudsaklig finansieringskälla.

Den föreslagna matchade gräsrotsfinansieringen för mindre projekt bedöms däremot bättre kunna passa enskilda kulturprojekt inom studieförbund och folkhögskolor, under förutsättning att dessa aktörer kan definieras som stödberättigade mottagare inom systemet.

5. Balansen mellan offentlig och privat finansiering

Det är viktigt att kulturen och kulturverksamheten har en stabil och tillräcklig finansiering samtidigt som dess frihet garanteras. Offentlig finansiering behöver därmed även fortsättningsvis vara den bärande grunden för kulturverksamhet, inklusive folkbildningens kulturverksamhet. Privat kapital bör inte användas som skäl för att minska de offentliga anslagen till kulturverksamhet eller till statsbidraget till folkbildningen.

6. Geografisk och social bredd i kulturlivet

Ett syfte med investeringsprogrammet är att stärka kulturfinansieringen i hela landet, men det finns en risk att förslagen i sin nuvarande form får motsatt effekt. Stora gåvor och professionella insamlingskampanjer kan komma att gynna större, etablerade institutioner i storstäder, framför lokala, deltagarbaserade kulturverksamhet i mindre orter och på landsbygden. Om systemen i praktiken mest gynnar redan etablerade institutioner riskerar reformen att förstärka snarare än utjämna geografiska och sociala skillnader i kulturlivet.

Samtidigt har den matchade gräsrotsfinansieringen potential att nå nya givare och stödja mindre, lokala kulturprojekt – om systemet utformas med hänsyn till folkbildningens och andra decentraliserade aktörers förutsättningar. Folkbildningsrådet föreslår att förordningsarbetet säkerställer att gräsrotsmatchningen prioriterar bredd och lokal förankring, samt att effekterna på kulturlivets geografiska och sociala spridning följs upp särskilt under den föreslagna fyraåriga programperioden.

7. Förslag till förtydliganden

Mot bakgrund av det som anförs ovan föreslår Folkbildningsrådet att följande förtydliganden görs i det fortsatta lagstiftningsarbetet:

1. Att det bekräftas uttryckligen i författningskommentaren att en mottagare av gåvor som är inskränkt skatteskyldig på annan grund än kultur – såsom folkhögskolor och studieförbund regelmässigt är – kan godkännas som gåvomottagare så länge organisationen helt eller delvis bedriver kulturfrämjande verksamhet eller har kultur som ändamål samt i övrigt uppfyller förutsättningarna i 6 § gåvomottagarlagen. Annars riskerar folkbildningens aktörer att hamna i en rättsosäker mellanposition.
2. Hur skattepliktig näringsverksamhet som bedrivs av eller inom en i övrigt inskränkt skattskyldig organisation (t.ex. restaurang-, café- eller konferensverksamhet, ibland i dotterbolag) påverkar möjligheten att godkännas som gåvomottagare enligt 6 § gåvomottagarlagen.
3. Om, och i så fall under vilka förutsättningar, en offentligt driven folkhögskolas utbildningsverksamhet med kulturellt innehåll utgör en för allmänheten öppen kulturverksamhet enligt föreslagna 6 a § gåvomottagarlagen.
4. Om en möjlighet att ansöka om godkännande för en avgränsad kulturverksamhetsgren, motsvarande den som föreslås för offentliga subjekt i 9 a § gåvomottagarlagen, av praktiska skäl – för redovisning, gåvoinsamling och kontroll – bör göras tillgänglig även för stiftelser, ideella föreningar och registrerade trossamfund som bedriver flera sinsemellan olika verksamhetsgrenar.

Beslut

Beslutet har fattats av generalsekreterare Anna-Karin Lindblom efter föredragning av omvärldsstrateg Christer Nylander. Vid ärendets slutliga handläggning har även chefsjurist Matilda Johansson och handläggare Karin Gustavsson medverkat.

För Folkbildningsrådet

Anna-Karin Lindblom
Generalsekreterare